

Pracovní migrace cizinců v ČR

*Petr Daňo, Jan Dufek, Kathryn Havlová,
Petr Janů, Andrea Miková*

Vedoucí práce: prof. Ing. Dana Zadražilová, CSc.

1. Úvod

Lidské zdroje jsou a stále budou důležitým tématem konkurenceschopnosti ekonomiky. Vedle určujících kvalitativních faktorů jako je školský systém vstupují do popředí čím dál tím více kvantitativní aspekty lidských zdrojů. Vedle porodnosti a úmrtnosti nabývá na významu fenomén migrace. Současný demografický vývoj a mezery na trhu práce mohou snižovat konkurenceschopnost ČR a jedním z možných řešení je právě migrace. Tématem této seminární práce je fenomén migrace a především imigrace a její vliv na nabídku práce.

V první části práce je vymezen pojem migrace a rozsah migračních toků. Dále je charakterizována struktura migračních toků z hlediska geografického, věkového a vzdělanostního a její vliv na nabídku práce. V druhé části je popsána a zhodnocena role státu v oblasti aktivní imigrační politiky.

Cílem seminární práce je popsat tvar současné migrace, migrační trendy a strukturu migrace v České republice a nastínit možnosti role státu a jeho skutečný význam v oblasti imigrace v ČR.

2. Vymezení základních pojmů

Na úvod bychom stručně charakterizovali migraci a vymezili základní pojmy. Migrace je chápána především jako změna trvalého pobytu. Z tohoto hlediska se často dělí na **vnitřní** a **mezinárodní**. Vnitřní migrace je definována jako změna trvalého pobytu za hranice určité administrativní jednotky, zpravidla obce, ale v rámci hranic téhož státu. Mezinárodní migrace je pak definována jako změna obvyklého pobytu za hranice státu (přičemž OSN stanovuje limitní hranici jednoho roku pobytu za hranicemi daného státu). Zatímco sledování vnitřní migrace je díky hlášení o stěhování poměrně snadné a přesné, sledování mezinárodní migrace je naopak značně problematické.

Mezinárodní migrace má důležité politické, ekonomické, sociální, demografické, psychologické a kulturní dopady jak na emigrační, tak i na tranzitní a zejména imigrační země. Jednotlivé trendy světové mezinárodní migrace jsou ovlivňovány specifickými vlivy, které jsou obecně označovány jako „push“ a „pull“ faktory. Na jejich základě lze dělit mezinárodní migraci do dvou hlavních proudů na migraci **politickou** a **ekonomickou**.

Rychlý demografický růst, ekonomická nestabilita, změna životních standardů, válečné, náboženské a národnostní střety, zhoršování kvality životního prostředí jsou označovány jako „push“ faktory. Naopak „pull“ faktory přitahují migranty především do západních zemí. Jsou to např. politická stabilita, ekonomická prosperita, vysoká kvalita života, svoboda a možnost seberealizace.

Pracovního migranta lze úzce definovat jako osobu, která vstupuje do země jako cizí pracovní síla na pozvání vlády nebo budoucího zaměstnavatele, dále to může být osoba, která vstoupila do země samostatně za účelem nalezení práce v zahraničí. Pracovní migraci lze dělit na různé typy dle trvání – dlouhodobější úvazky, sezónní práce, příhraniční pracovní aktivity atd. Lze sem zařadit i fenomén „brain drain“ (odliv mozků), který je pro střední a východní Evropu typický.

Problematickou oblastí zůstává i po našem vstupu do Evropské unie **nelegální** migrace. Zapojením České republiky do Schengenského systému v jehož rámci se zachycení nelegální migranti vrací do první „bezpečné“ země, do které vkročili, se ČR dostane od 1. ledna 2008 do tzv. bezpečnostní zóny. Tzn. v chápání Schengenu bude obklopena samými bezpečnými zeměmi a v případě zadržení nelegálních migrantů je bude vracet do první bezpečné země, tedy nejčastěji na Slovensko (to neplatí pokud bude zadržen na jednom z pěti mezinárodních letišť). Nelegální migrace je sice velmi těžko statisticky uchopitelná, ale budeme se jí v naší práci vzhledem k odhadovanému rozsahu také věnovat.

3. Vývoj zahraničního stěhování

Do ČR se ročně přistěhuje několik desítek tisíc cizinců a toto číslo v novém tisíciletí každým rokem narůstá (v 90. letech spíše stagnovalo). Za rok 2006 se jich přistěhovalo 66 tisíc. Zatímco v 90. letech byla ČR považována spíše za zemi tranzitní (cizinci se zde většinou nechtěli usazovat na delší dobu, což dokazuje stagnující saldo zahraničního stěhování), dnes je trend opačný. ČR se stala především díky rostoucí ekonomické vyspělosti zemí imigrační, což dokazuje kladný nárůst salda zahraničního stěhování cizinců v novém tisíciletí.

4. Vývoj vnitřního stěhování

Vnitřní stěhování cizinců je v posledních letech také v řádech desítek tisíc lidí ročně, v roce 2006 to bylo 22 tisíc cizinců. Celkový podíl cizinců na vnitřním stěhování je téměř 10%. Vezmeme-li v potaz, že celkový podíl cizinců na počtu obyvatel ČR činí jen něco málo přes 3 %, dá se usuzovat, že cizinci se stěhují za prací spíše než občané ČR. Podíl cizinců na vnitřním stěhování roste o něco rychleji ale přímo úměrně s podílem na počtu obyvatel.

5. Počet cizinců v ČR

Jak již bylo výše zmíněno, saldo zahraničního stěhování cizinců je kladné (a to dlouhodobě), v posledních letech se dokonce zvyšuje. Počet cizinců v ČR tedy narůstá, v posledních letech dokonce exponenciální řadou. Zatímco v roce 1993 žilo v ČR legálně 78 tisíc cizinců (necelé 1 % obyvatel ČR), v roce 2000 to bylo již 201 tisíc (2% podíl na obyvatelstvu) a nejčerstvější údaje Pohraniční policie ČR ke konci března 2007 uvádí 340 tisíc, což je více jak 3% podíl na celkovém počtu obyvatel ČR. Ve srovnání s evropskými státy jsou 3 % spíše podprůměrné, ale ve srovnání se státy podobnými (Maďarsko, Polsko, Slovensko) z průměru nevybočujeme. Nejvyšší podíl cizinců na obyvatelstvu má tradičně Lucembursko (40%) a Švýcarsko (20%), podíl v ostatních západoevropských zemích se nachází mezi pěti a deseti procenty. Absolutně nejvyšší podíl cizinců na

obyvatelstvu má tradičně díky své velikosti, vyspělosti a fenoménu „gastarbeiterů“ Německo (přes 7 milionů).

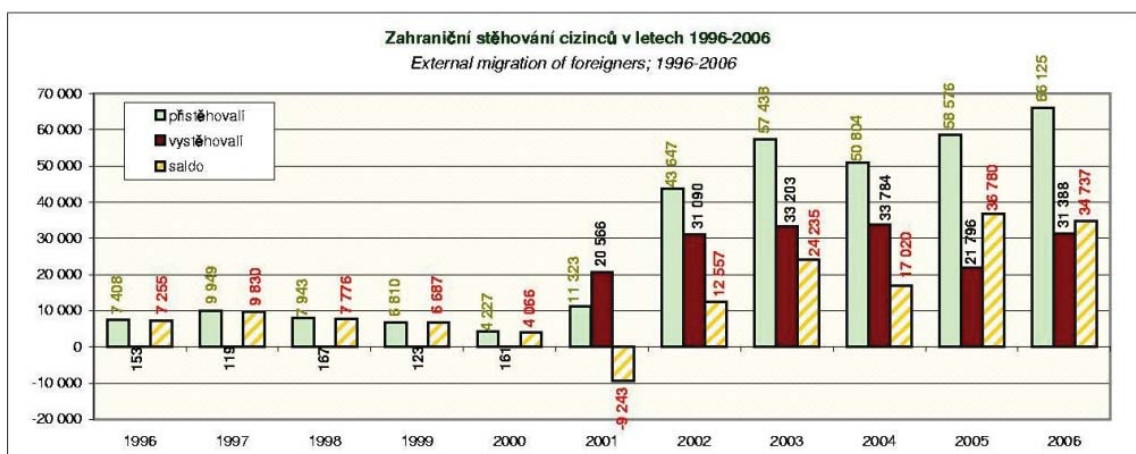
Zahraniční stěhování cizinců 1996-2006

External migration of foreigners; 1996-2006

Pramen: Český statistický úřad

Source: Czech Statistical Office

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Stěhování v rámci ČR	294	387	461	445	587	5 987	9 883	10 300	11 725	17 933	22 973	Internal migration
Zahraniční stěhování												External migration
přistěhovalí	7 408	9 949	7 943	6 810	4 227	11 323	43 647	57 438	50 804	58 576	66 125	Immigrants
vystěhovalí	153	119	167	123	161	20 566	31 090	33 203	33 784	21 796	31 388	Emigrants
saldo	7 255	9 830	7 776	6 687	4 066	-9 243	12 557	24 235	17 020	36 780	34 737	Net migration
obrat	7 561	10 068	8 110	6 933	4 388	31 889	74 737	90 641	84 588	80 372	97 513	Gross migration

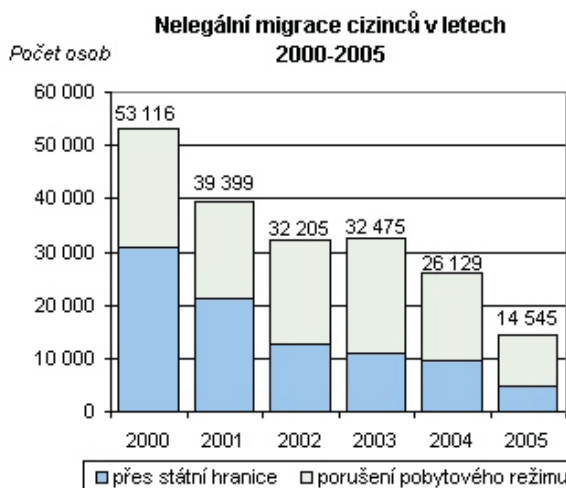

6. Nelegální migrace

Nelegální migrace se dle oficiálních statistik dělí na nelegální přechod hranic a porušení pobytového režimu. Rozsah nelegální migrace, která uniká státním orgánům, je značný a proto se mu budeme také věnovat.

Rozsah odhalené nelegální migrace stoupal v 90. letech až překročil hranici 50 tisíc osob ročně, což se dává do souvislosti se situací na Balkáně, která se od přelomu tisíciletí zlepšuje. V novém tisíciletí nelegálních migrantů každoročně ubývá, takže došlo k výraznému snížení, pro ilustraci z 53 tisíc v roce 2000 na 15 tisíc v roce 2005 (údaje za loňský rok ještě nabyly zveřejněny). Trendem je relativní nárůst osob porušujících pobytový režim nad počtem nelegálních přechodů hranic, což souvisí s výše zmíněnou přeměnou ČR ze země tranzitní na zemi cílovou.

Není tajemstvím, že počty odhalených nelegálních migrantů představují pouhý zlomek nelegální migrace. Odhadem počtu nelegálních migrantů se zabývá několik organizací, z nichž jsme vybrali dvě nejzajímavější. Jedná se o britskou Migration Watch UK a International Centre for Migration

Policy and Development se sídlem ve Vídni. Ta první formulovala podle svých zkušeností vzorec pro odhad počtu nelegálních imigrantů za rok: 1% turistů s vízy + polovina zadržených ilegálních cizinců + 60% neúspěšných žadatelů o azyl. Dle tohoto vzorce lze pro ČR odhadovat dvounásobný rozsah nelegální migrace než uvádějí oficiální statistiky. Vídeňské Centrum pro migraci odhaduje, že přes území ČR projde ročně zhruba 45 tisíc nelegálních migrantů. Za těchto předpokladů se dá velmi zhruba odhadovat, že v ČR fakticky žije dvakrát více cizinců než jak uvádějí oficiální zdroje (tedy zhruba více jak půl milionu).¹

7. Struktura migrace

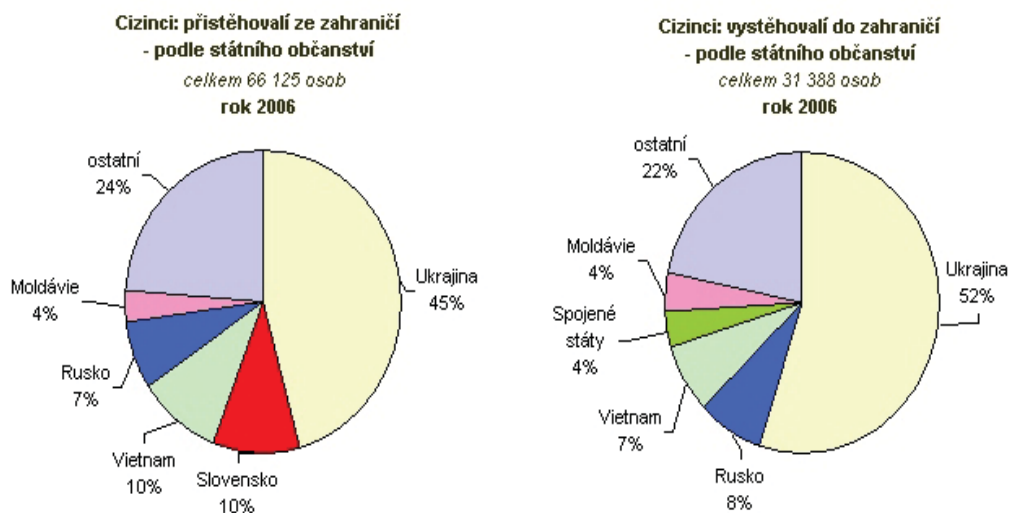
7.1 Migrace dle občanství a pohlaví

Složení cizinců z hlediska státního občanství se již od roku 1996 na prvních pěti místech nemění. V jednotlivých letech se pouze střídají na prvních dvou pozicích Slovensko a Ukrajina a na pozici třetí a čtvrté Vietnam a Polsko.

Ke konci roku 2006 byli v ČR nejsilněji zastoupeni občané Ukrajiny (přes 100 tisíc) a Slovenska (zhruba 60 tisíc), dále Vietnamci se 40 tisíci, Poláci, občané Ruska a další. Pro připomenutí, celkový počet cizinců byl ke konci roku 320 tisíc.

Mezi migranty jsou v převaze muži nad ženami v poměru 60:40, což je dáno především ekonomickým charakterem migrace. Přibližně dvě třetiny migrantů je ze zemí mimo Evropskou unii (hlavním směrem pracovní migrace v Evropě je z východu na západ) a azylanté se na počtu cizinců v ČR podílejí zanedbatelně (pouze každý 170.).

Pro lepší představu doplňujeme výše zmíněné o graf stěhování cizinců dle státního občanství v loňském roce. Zdrojem je Český statistický úřad.

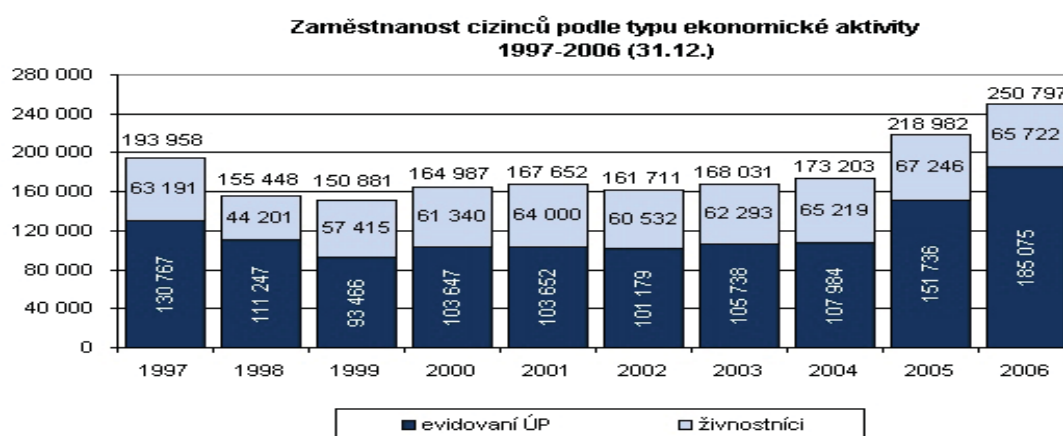
7.2 Ekonomická aktivita cizinců

Ke konci roku 2006 bylo v ČR zjištěno přes 250 tisíc ekonomicky aktivních cizinců (téměř 70 % všech cizinců). To jsou mimochodem ti, kteří mají nepopřetelně přímý vliv na trh práce. Všichni pracující cizinci musejí být buď registrováni u úřadů práce, pokud jsou zaměstnání, nebo jsou to živnostníci registrovaní živnostenským úřadem. Z tohoto pohledu se ekonomicky aktivní cizinci dělí na zaměstnance a podnikatele. Tři čtvrtiny ekonomicky

¹ Dle publikace organizace Člověk v tísni – Za práci do Česka, str. 29 (<http://www.migraceonline.cz/doc/brozura.pdf>)

aktivních cizinců jsou zaměstnanci a jsou to hlavně občané Slovenska a Ukrajiny. Slováků v ČR pracuje oficiálně 100 tisíc, ale žije jich tu 60 tisíc, z čehož se dá usuzovat relativně velký počet Slováků, kteří za práci do ČR pouze dojíždějí. Naopak Ukrajinců zde žilo ke konci loňského roku 100 tisíc, ale na ekonomické aktivitě se podílelo jen necelých 70 tisíc. Tento rozdíl může být způsoben například počtem ukrajinských školáků a nelegální ekonomickou aktivitou. Druhou, menší část ekonomicky aktivních cizinců tvoří živnostníci. Mezi živnostníky tradičně převládají Vietnamci, jejich podíl je zhruba třetinový.

Pro ilustraci vývoje počtu ekonomicky aktivních cizinců v ČR poslouží následující graf, z kterého je mimo jiné možné vyčíst přímá souvislost počtu ekonomicky aktivních cizinců na hospodářské situaci země (především mám na mysli růst/pokles HDP).

Téměř polovina všech ekonomicky aktivních cizinců pracovala ke konci loňského roku v Praze nebo okolí, což potvrzuje výsadní postavení Prahy v české ekonomice. Rozdílnosti mezi regiony lze vysledovat též v zastoupení jednotlivých typů ekonomické činnosti. Nejvýrazněji vybočují z průměru Karlovarský a Ústecký kraj, ve kterém převládají cizinci živnostníci nad zaměstnanci, na čemž mají největší podíl občané Vietnamu.

7.3 Migrace dle profesí a kvalifikace

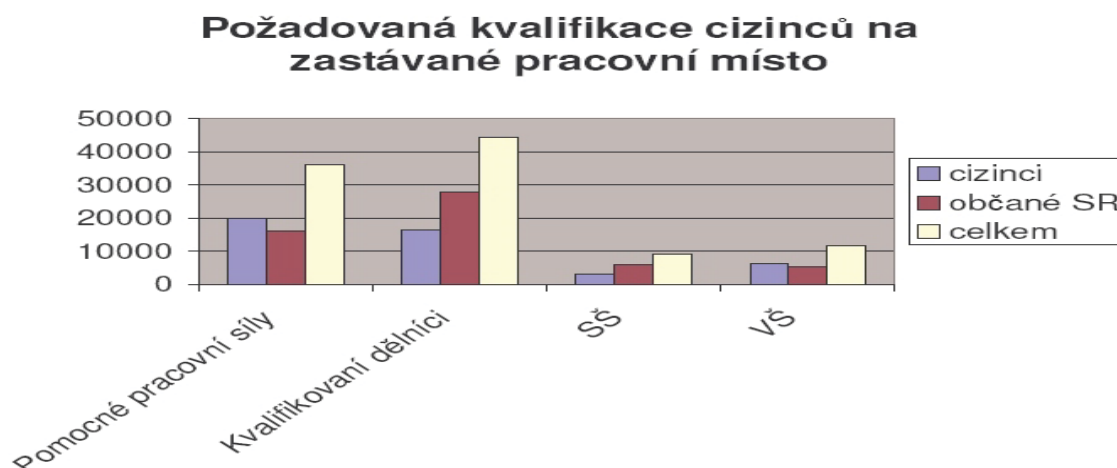
Poptávku po zahraničních pracovnících lze rozčlenit do tří základních skupin. První skupina pracujících cizinců zahrnující vysoce kvalifikované pracovníky, specialisty v oboru, ředitele, odborné lektory či manažery zahraničních firem atd. je typická svoji nezastupitelností z hlediska odbornosti, jazykových znalostí, vysokých nároků na určité speciální dovednosti a schopnosti. Tato skupina migrantů je považována z pohledu moderní ekonomiky za nejžádanější. Další dvě skupiny, které tvoří pracovníci kvalifikováni v dělnických profesích a pracovníci méně kvalifikovaní či bez kvalifikace, jsou nejpočetněji zastoupenými skupinami zaměstnaných cizinců. Z jejich výrazného početního zastoupení (zejména pak kvalifikovaných pracovníků), v některých odvětvích jako stavebnictví, strojírenství, zemědělství, zpracovatelský průmysl či v oblasti obchodu a služeb, vyplývá, že úřad práce není schopen nabídnout zaměstnavatelům vhodného českého uchazeče s požadovanou kvalifikací. Zaměstnavatelé jsou nuceni vyhledat a následně zaměstnávat cizí zahraniční pracovníky. To v poslední době platí především o kvalifikovaných dělnících.

Více jak polovina cizinců pracuje ve zpracovatelském průmyslu a ve stavebnictví. Mezi nejpočetněji zastoupené profese se řadí horník, šička, stavební dělník a zedník,

u občanů Slovenska je nejpočetněji zastoupena profese montážního dělníka (především díky silnému automobilovému průmyslu).

Z hlediska kvalifikace jsou mezi zaměstnavateli nejžádanější kvalifikovaní pracovníci, mezi kterými převažují občané Slovenska, a pomocné pracovní síly, kde naopak převažují ostatní cizinci. Středoškoláci a vysokoškoláci jsou mezi zaměstnavateli využíváni relativně méně, což je v moderních ekonomikách vnímáno spíše negativně a tento fakt představuje mezeru v české imigrační politice, které se budou věnovat další části naší práce.

Pro ilustraci přikládáme následující graf, který znázorňuje situaci z roku 2003. Zdrojem jsou úřady práce ČR.

8. Aktivní imigrační politika v ČR

Imigrační politika je souhrn právních norem, opatření a nástrojů, pomocí kterých stát působí aktivně na příliv zahraničních osob do ČR.

Jak je vidět z předešlé statistické části seminární práce příliv cizinců převažuje nad emigračními proudy. ČR se tak stává tzv. imigrační zemí s tendencí růstu salda imigrantů. Tento vývoj má své pozitivní dopady, které stát prostřednictvím aktivní imigrační politiky může „využít“ ve svůj prospěch především v oblasti hospodářské. Zároveň však imigrace způsobuje řadu negativních dopadů, kterým se stát pomocí klasických imigračních nástrojů (např. vízová politika) snaží předejít. Tyto dva způsoby přístupu státu se často chovají protichůdně a pouze vyvážená míra obou přístupů může přinést celkový pozitivní efekt.

8.1 Jaké jsou pozitiva imigrace?

Jako pozitivní lze hodnotit především vliv na ekonomickou a sociální situaci v zemi. V současnosti se česká ekonomika potýká s řadou problémů v oblasti lidských zdrojů. Jedná se o mezery na trhu práce, které jsou často způsobené nízkými mzdami v některých odvětvích, mezerami ve školském systému či odchodem kvalifikované pracovní síly do zahraničí. Zvláště se pak zmiňuje budoucí demografický vývoj. Dle MPSV bude v roce 2030 v důsledku stárnutí společnosti chybět 422 000² osob na trhu práce. Migrace společně s porodností a úmrtností je jedním z klíčových prvků v procesu populačního vývoje. Imigrace tak může plnit významnou roli v zaplňování mezer na trhu práce.

² Viz Důvodová zpráva Usnesení vlády České republiky ze dne 26. září 2001.

Nedostatek kvalifikovaných pracovních sil, v jednotlivých oborech či v důsledku demografického trendu má dlouhodobě důsledky na konkurenceschopnost ekonomiky ČR. Z tohoto hlediska se imigrace jeví se svým pozitivním dopadem na nabídku práce (viz předešlá část „Vliv imigrace na nabídku práce“) jako jeden způsob řešení nastíněných problémů. V zájmu ČR by proto měla být podpora takového tvaru aktivní migrační politiky, která pomáhá zaplňovat mezery na trhu práce, které není populace ČR schopna nebo ochotna zaplnit.

Jako příklad mezery na trhu práce lze zmínit stav v dopravním sektoru. Podle odhadů společnosti Česmad Bohemia (největší tuzemské sdružení dopravců) chybí v současnosti ca. 20 000 řidičů³ nákladních vozů a dochází k situacím, že kamióny stojí, jelikož je nemá kdo řídit. V ČR jich je v současnosti 300 000 řidičů a poptávka po nich spolu s nárůstem objemu přepraveného zboží roste (v loňském roce o 6,5%).

Důvody pro úbytek řidičů je řada: profesionalizace armády, zánik systému výchovy učňů u velkých dopravních společností, neexistující vzdělávací program v oboru profesionálního řidiče, migrace kvalitních řidičů do zahraničí po vstupu České republiky do Evropské unie. Jako řešení uvádí studie společnosti Česmad Bohemia řadu možností, a to především v oblasti školství. Tyto řešení však jsou dlouhodobá a potýkají se s problémem statutu řidiče, který není společensky ani finančně ohodnocen.

Jako souběžné řešení je uváděno zaměstnání řidičů ze zahraničí (především Rumunsko, Bulharsko). Ovšem v dotazování odpovědělo pouze 9% ze 136 dopravních podniků, že bude získávat nové řidiče v zahraničí. Česmad si stěžuje na nedostatečnou podporu ze strany státu.

Firmy díky nedostatku řidičů musejí odmítat zakázky dochází ke zpomalení dopravy a může dojít dle Česmad Bohemia (Rozhovor s mluvčím Česmad Bohemia na ČT 24 – Týden v ekonomice) ke krizi v oblasti dodavatelsko – odběratelských vztahů což může mít negativní vliv na hospodářství a jeho konkurenceschopnost.

Ovšem nejedná se pouze o oblast dopravy. Nedostatková situace je například i ve stavebním sektoru. Zde chybí především kvalifikovaní řemeslníci (zedníci, instalatéri, obkladači atd.)⁴. Tento nedostatek podvazuje růst ve stavebním oboru, který provází hospodářský růst. I zde je uvedeno jako možné řešení (vedle změny ve vzdělávacím systému) imigrace.

8.2 Jaká jsou negativa imigrace?

Migrace však může působit i negativně. Zde je třeba zmínit nelegální migraci, která je často spojena s kriminální činností. Migrace může působit negativně i v otázkách bezpečnostních či u málo otevřené společnosti (jako je ČR) k problémům společenským. Z tohoto důvodu nelze nahlížet na imigraci pouze z hospodářských a ekonomických hledisek, ale je třeba brát v potaz i sociologické, kulturní a bezpečnostní otázky, které jsou s migrací propojeny.

8.3 Vývoj migrační politiky v ČR

První fáze migrační politiky nastala na počátku 90. let, kdy ČR přijala migrační politiku, navázala mezinárodní kontakty a podepsala první bilaterální smlouvy o vzájemném zaměstnávání občanů. Díky liberální migrační politice a schopnosti trhu absorbovat zahraniční pracovníky se počet cizinců zvyšoval.

3 Viz www.ihned.cz – článek: Nedostatek řidičů

4 Viz Článek „Nejsou lidi“ v periodiku Ekonom 26. 4. 2007–2. 5. 2007 č. 17.

V letech 1997–1999 byla v ČR v souvislosti s ekonomickým poklesem a zvýšení nezaměstnanosti prosazena politika restriktivní s legislativními omezeními pro cizince. Prostor ve kterém mohli cizinci působit se zmenšil (v oblastech s vysokou nezaměstnaností ztížené podmínky vydání pracovního povolení) a to následně způsobilo zmenšení přílivu cizinců do ČR. Imigrační politika v ČR měla pasivní charakter. Jediný aktivní prvek v migrační politice ČR v 90. letech byl program na přesídlování krajanů ze vzdálených nebo ohrožených teritorií. Tento program se konal v letech 1995 – 2001 a osoby s prokázaným českým původem (krajané) měli nárok na trvalý pobyt a mohli si zažádat o státní příspěvek na zajištění odpovídajícího bydlení.

V poslední fázi od roku 2000 do současnosti dochází v imigrační politice k obratu. ČR začíná harmonizovat migrační politiku a praxi ČR s Evropskou Unií (jednalo se především o harmonizaci vízové politiky). Od roku 2000 dochází v ČR k proměně v účelu migrace a to z důvodu uvědomění si problému možnosti nedostatku pracovních sil v budoucnu a především v důsledku předvstupního tlaku EU. Z pasivní obrany před nežádoucí migrací se mění na aktivní využití ekonomických a společenských faktorů imigrace. V tomto období počet cizinců opět mírně roste.

Jako první krok lze v ČR zaznamenat usnesení vlády ČR č.55 ze 13. ledna 2003. Toto usnesení stanovuje základní dokument zásad politiky vlády v oblasti migrace cizinců, které jsou východiskem pro moderní a cílenou koncepci imigrační politiky České republiky (dle Ministerstva Vnitra). Jedná se o následující zásady:

- 1) Stát má řídicí roli v oblasti migrace
- 2) Migrační politika státu je založena na koordinovaném postupu všech státních orgánů, orgánů územní a zájmové samosprávy a na podpoře ze strany dalších subjektů zabývajících se migrací.
- 3) Migrační politika státu je zaměřena na odstraňování všech forem nelegální migrace a jiných nelegálních aktivit a to jak opatřeními na poli mezinárodní spolupráce, tak i opatřeními národními.
- 4) Migrační politika státu neklade překážky legální migraci, a podporuje imigraci, která je pro stát a společnost v dlouhodobé perspektivě přínosná.
- 5) Realizace migrační politiky státu předpokládá široké zapojení nevládních a dalších organizací občanské společnosti.
- 6) Česká republika se spolupodílí na úsilí světového a evropského společenství na řešení migračních důsledků humanitárních krizí a na odstraňování příčin těchto jevů.

Tímto dokumentem česká vláda začala imigraci považovat za nástroj, kterým může pomoci řešit některé problémy v oblasti pracovní nabídky.

8.4 Tvar imigrační politiky ČR v současnosti

Klasické nástroje imigrační politiky

Mezi klasické nástroje imigrační politiky se řadí povolení k pobytu a pracovní povolení. Podmínky pobytu a zaměstnání jsou upravovány především v zákoně č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a zákoně č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti. V případech obou povolení záleží na tom, zda se jedná o občana státu EU či občana státu třetí země.

Povolení k pobytu

Občan EU nemá povinnost v období do 3 měsíců žádat o povolení k pobytu. V případě, že chce zůstat déle jak 3 měsíce (za účelem zaměstnání, podnikání) má občan EU nárok zažádat o povolení k pobytu (nemá povinnost) – dostává ho automaticky – je ho třeba především v souvislosti s nákupem nemovitostí.

Žádost o povolení k pobytu lze podat na zastupitelských úřadech či přímo na cizinecké policii a je třeba donést cestovní doklad a doložení o účelu pobytu (pracovní smlouva).

Chce-li občan státu EU pobývat trvale na území ČR musí zažádat o povolení o trvalém pobytu. Policie mu jej vydá splňuje-li podmínku nepřetržitého pobytu a práce v ČR po dobu 3 let nebo pobyt za jiným účelem pro dobu 5 let.

V případě přechodného pobytu (do 90 dnů) mohou občané ze třetích zemí na tzv. „bílém seznamu“ (USA, Japonsko, Austrálie, Kanada, Švýcarsko) pobývat na území ČR bez víza.

Občané ostatních států mají povinnost při překročení hranice mít udělené vízum (jedná se o většinu z hlediska pracovní migrace relevantních států).

Pro pobyt nad 90 dnů a dlouhodobý pobyt za účelem vyžadující delší pobyt (zaměstnání, studium) potřebují občané všech třetích zemí vízum, které je udělováno maximálně na jeden rok. Po jednom roce je třeba vízum obnovovat. Vízum se vydává na stejný účel pobytu. Pomine-li účel pobytu musí cizinec opustit ČR a v případě nového účelu žádat ze zahraničí. V praxi to znamená, že změní-li cizinec zaměstnavatele, vyprší mu platnost povolení k pobytu a musí opustit zemi a žádat o nové. Na přidělení víza není právní nárok.

O trvalý pobyt mohou žádat cizinci, kteří splňují zvláštní podmínky (humanitární důvody, zvláštní důvody, výhodné pro ČR) a to bez nutného předchozího pobytu. V ostatních případech je trvale povolení k pobytu podmíněno nepřerušným pobytem po dobu 5 let.

Pracovní povolení

Občan EU nepotřebuje pro práci v ČR pracovní povolení. Jediná povinná registrace je na příslušném úřadu práce, kam nahlásí zaměstnance zaměstnavatel, zaměstnavatel má povinnost ho i odhlásit. Platové podmínky pro občana EU nejsou nijak kvantifikovány. Platí pouze obecné pravidlo, že nesmí být občan EU diskriminován – tzn. musí dostat tolik kolik by dostal občan ČR, který by nastoupil na tuto pozici.

ČR je vůči ostatním zemím otevřená, nemá žádná přechodná období a lze tedy občana státu EU zaměstnat bez jakýchkoliv překážek. Podmínky pro možnost práce v ČR jsou tak pro občany Slovenska, Bulharska a Rumunska nastaveny liberálně (Vzhledem k nižší či obdobné úrovni platů, přicházejí z hlediska pracovní imigrace v potaz především tyto země). Jde tedy o to nalákat do ČR především kvalifikované a schopné lidi, kteří by byly přínosem pro ČR.

Cizinec ze třetích zemí může v ČR být zaměstnán dle zákona o zaměstnanosti pokud má platné povolení k zaměstnání a vízum k pobytu vydané za účelem zaměstnání. Zaměstnavatel předtím, než vydá cizinci tzv. „příslib zaměstnání“, musí získat povolení k získávání zaměstnanců ze zahraničí. Pro vydání povolení k zaměstnání je příslušný úřad práce, v jehož obvodu bude cizinec zaměstnání vykonávat. Cizinec může být při podávání žádosti zastoupen zaměstnavatelem. Povolení k zaměstnání může úřad práce vydat za podmínky, že se jedná o tzv. ohlášené volné pracovní místo. Volné pracovní místo musí být

po určitou dobu v nabídce pracovních míst úřadu práce a toto místo se úřadu práce nepodařilo s ohledem na požadovanou kvalifikaci nebo nedostatek volných pracovních sil obsadit osobou, která je evidována jako uchazeč o zaměstnání. Pracovní povolení se vztahuje na určitý druh práce na určitém místě a na určitou dobu, maximálně však na dobu 1 roku. Po uplynutí doby je třeba vízum prodloužit. Úřad práce může povolení prodloužit neexistuje však právní nárok.

Pokud pracovní poměr (dohoda o pracovní činnosti, dohoda o provedení práce) skončí dříve, vyprší i platnost povolení k pobytu za účelem zaměstnání. Podmínkou prodloužení povolení k zaměstnání je výkon stejné práce u stejného zaměstnavatele a ve stejném místě výkonu práce. Cizinec, který pracuje nelegálně může dostat pokutu 10 000,- a zaměstnavatel 2 000 000,- . Další možností, která je velmi oblíbená je živnostenské podnikání. Cizinec musí splňovat stejné podmínky jako osoba tuzemská plus cizinec ze třetí země musí mít platné povolení k pobytu.

Jak vyplývá z předešlého textu, jsou klasické nástroje imigrační politiky obranného a pasivního charakteru. Klasické nástroje nereagují na potřeby ekonomiky a jsou neflexibilní. Neustálá kontrola a obnovování pobytových a pracovních povolení mají za účel obranu proti nelegální migraci avšak způsobují překážky pro cizince, kteří chtějí legálně v zemi pracovat. Především kvalifikovaní pracovníci pak volí raději jinou zemi, která umožňuje zjednodušený vízový přístup v rámci aktivní imigrační politiky. I v ČR by měla aktivní imigrační politika obcházet komplikovanou proceduru a umožňovat pro společnost přínosným pracovníkům zrychlený a zjednodušený přístup na český trh práce.

V tomto kontextu je často zmiňován australský či kanadský vízový bodový systém, který neuděluje víza plošně, jak tomu je v ČR, ale dle systému udělování bodů dle schopností a odhodlání žadatele o vízum.⁵

Nestandardní nástroje imigrační politiky v ČR

Jediný program, který by se dal označit za součást aktivní imigrační politiky v ČR vznikl v roce 2003 pod názvem Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků, kterému se bude věnovat poslední část práce.

9. Projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“⁶

V rámci podpory aktivní migrační politiky realizuje Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí ČR a Ministerstvem vnitra ČR projekt „Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků“. Projekt podporuje příchod zahraničních odborníků spolu s jejich rodinami do České republiky, dává jim možnost získat trvalý pobyt ve zkrácené době a vytváří podmínky pro jejich rychlé a úspěšné začlenění do společnosti, aniž by od nich vyžadoval, aby se zřekli své kultury, zvyků nebo jazyka.

Návrh realizace projektu vznikl usnesením vlády ČR ze dne 26. září 2001 č. 975, vzhledem ke zhoršující se demografické situaci České republiky a očekávaným důsledkům tohoto vývoje v různých oblastech hospodářského a společenského života.

5 Viz článek „Jaká imigrační politika ČR?“ od Ladislava Rabušice FSS Masarykova Univerzita ze serveru www.migraceonline.cz

6 <http://imigrace.mpsv.cz/>

Projekt nabízí:

- Získání trvalého pobytu již po dvou a půl letech (místo standardních pěti let podle platného zákona).
- Samozřejmostí je přistěhování spolu s manželkou/manželem a dětmi.
- Třicetidenní ochranná lhůta v případě ztráty zaměstnání z důvodu nezávislého na vůli účastníka projektu (místo standardního postupu, kdy při ztrátě zaměstnání cizinec ztrácí automaticky právo na pobyt).
- Bezplatný vstup do projektu a žádné správní poplatky.
- Pro účastníky projektu zřízené specializované administrativní pracoviště.

Podmínky vstupu:

- Povolený pobyt v České republice za účelem zaměstnání doložen předložením:
 - Platného víza k pobytu nad 90 dnů za účelem zaměstnání s vyznačenou dobou platnosti alespoň 6 měsíců (s výjimkou víz D/VC/01/25 „osoba samostatně výdělečně činná“ a D/VC/01/36 „výkonný manažer – účast v právnické osobě“) nebo
 - Povolení k dlouhodobému pobytu za účelem zaměstnání (s výjimkou L/NE/VC/01/25 „osoba samostatně výdělečně činná“ a L/NE/VC/01/36 „výkonný manažer – účast v právnické osobě“).
- Platné povolení k zaměstnání vystavené příslušným místním úřadem práce.
- Úspěšně ukončené sekundární vzdělání s maturitou doložené příslušným dokladem.
- Předchozí pracovní zkušenost na plný úvazek v délce trvání minimálně šesti měsíců.
- Státní příslušnost Běloruska, Bosny a Hercegoviny, Chorvatska, Kanady, Kazachstánu, Makedonie, Moldavska, Ruské federace, Srbska a Černé Hory nebo Ukrajiny.

Bodový systém

Zájemce o projekt je hodnocen bodovým systémem, u kterého vláda pravidelně vyhlašuje závazná kritéria bodového hodnocení podle jejich významu pro výběr těch nejvhodnějších odborníků.

Kritéria hodnocení

- Věk
- Pracovní poměr v České republice
- Předchozí pracovní zkušenost
- Dosažené vzdělání
- Zkušenost se životem v České republice
- Jazyková vybavenost
- Přihlédnutí k rodině uchazeče

Tabulka kritérií bodového systému⁷

Kritéria	Max	Výpočet bodového hodnocení
	Min	
Pracovní poměr	6	Během prvního roku ode dne platnosti povolení k zaměstnání, se kterým uchazeč podává přihlášku do projektu, se přidělí <u>1 bod</u> za každé dva měsíce trvání platnosti povolení k zaměstnání
	3	
Pracovní zkušenost	16	<u>1 bod</u> za každých šest měsíců trvání libovolného absolvovaného pracovního poměru na plný úvazek předcházejícího dni platnosti povolení k zaměstnání, se kterým uchazeč podává přihlášku do projektu * Minimální pracovní zkušenost se nevyžaduje u absolventů středních a vysokých škol
	1*	
Dosažené vzdělání	15	<u>2 body</u> za dokončené střední odborné vzdělání <u>2 body</u> za dokončené úplné střední vzdělání <u>2 body</u> za dokončené úplné střední odborné vzdělání <u>2 body</u> za dokončené vyšší odborné vzdělání <u>3 body</u> za dokončený vysokoškolský bakalářský studijní program <u>4 body</u> za dokončený vysokoškolský magisterský studijní program <u>4 body</u> za absolvovaný doktorský studijní program
	2	
Věk	8	<u>4 body</u> do 23 let věku, 8 bodů od 23 do 35 let věku a pak za každý rok o jeden bod méně
Předchozí zkušenost se životem v ČR	6	<u>1 bod</u> za každých doložených 6 měsíců nepřetržitě strávených v ČR před vybráním ve výběrové proceduře
Jazyková znalost	9	<u>6 bodů</u> za oficiální dokument dokládající znalost českého nebo slovenského jazyka
		<u>3 body</u> za oficiální dokument dokládající znalost anglického, francouzského nebo německého jazyka
Hodnocení rodiny	10	<u>Až 6 bodů</u> za ohodnocení manžela/manželky podle vzorce PB/56, kde PB je počet bodů, který manžel/manželka získal/a podle standardního výpočtu se zohledněním ostatních výběrových kritérií (<i>pracovní poměr, pracovní zkušenost, dosažené vzdělání, věk, předchozí zkušenost se životem v ČR a jazyková znalost</i>) maximálně 56 bodů <u>2 body</u> za každé uchazečovo nezletilé nebo zletilé nezaopatřené dítě, nejvíce však <u>6 bodů</u>

U některých kritérií (pracovní poměr, pracovní zkušenost a dosažené vzdělání) musíte získat určitý minimální počet bodů. Bez toho nemůžete být do projektu zařazeni.

Uchazeč je do projektu vybrán na základě dosažení minimálně 25 bodů z maximálního počtu 70 bodů. V případě nezískání potřebného počtu bodů zůstává kandidát v databázi

⁷ <http://imigrace.mpsv.cz/?lang=cz&article=project-points>

zájemců o vstup do pilotního projektu, kde se může zase přihlásit po doplnění svého vzdělání atd. V případě dosažení minima 25 bodů musí uchazeč ještě splnit nutné základní podmínky vstupu.

Pilotní projekt vznikl na základě těchto usnesení vlády České republiky:

- č. 975 ze dne 26. září 2001;
- č. 720 ze dne 10. července 2002;
- č. 340 ze dne 14. dubna 2004;
- č. 394 ze dne 6. dubna 2005;
- č. 1377 ze dne 26. října 2005 a
- č. 431 ze dne 19. dubna 2006.

**9.1 Změny nastavení pilotního projektu podle Usnesení vlády ČR
ze dne 19. 4. 2006 č. 431⁸**

- Okruh cílových států se rozšiřuje o Bosnu a Hercegovinu, Makedonii a Ruskou federaci.
- Požadavek na nejnižší potřebné vzdělání k přijetí do pilotního projektu u profesí, které v budoucnu na daný rok nebudou zahrnuty do seznamu nedostatkových profesí, se mění ze středního vzdělání s výučním listem na střední vzdělání s maturitní zkouškou při zachování současného bodového hodnocení.
- Zavádí se vyšší bodové hodnocení ve vazbě na vykonávanou profesi počtem čtyř bodů. Maximum dosažitelného počtu bodů se tím zvyšuje na 70 bodů, přičemž hranice 25 bodů pro přijetí do pilotního projektu zůstává zachována.
- Doplnuje se ustanovení, že pokud účastník pilotního projektu během své účasti v něm změní svůj pobytový titul za účelem zaměstnání na dále uvedené pobytové tituly – jakékoliv vízum k pobytu do devadesáti dnů, vízum k pobytu nad 90 dnů za účelem zaměstnání s vyznačenou dobou platnosti kratší než 6 měsíců, vízum k pobytu nad 90 dnů za jiným účelem než zaměstnání, pokud žadatel nemá rovněž vízum D/VC/01, povolení k dlouhodobému pobytu s vyznačeným účelem pobytu jiným než zaměstnání, trvalý pobyt, vízum VC/01/25 nebo VC/01/36 nebo zjistí-li se, že má vízum za účelem zaměstnání a je současně společníkem, jednatelem či členem statutárního orgánu společnosti, která je jeho zaměstnavatelem, bude z pilotního projektu vyřazen.
- Zavádí se nová kategorie účastníků pilotního projektu vymezená nedostatkem pracovníků v konkrétních profesích na českém trhu práce, vymezená kvótami stanovovanými vždy na 1 rok pro cizince s vysokoškolským vzděláním. Tito účastníci musejí splňovat podmínku, že jejich zaměstnání bude odpovídat jejich odborné kvalifikaci.
- Pro novou kategorii uvedenou v bodě 5 se ruší jako podmínka přijetí do pilotního projektu povinnost mít předem sjednané zaměstnání v České republice (povolení k zaměstnání) a platný pobytový titul.
- Pro novou kategorii uvedenou v bodě 5 se zavádí přechodně na dobu jednoho roku automatické vydávání povolení k zaměstnání a urychlené vydávání víz k pobytu nad 90 dnů za účelem zaměstnání po výběru do pilotního projektu.
- Zavádí se přímé oslovení cizinců, kterým je vydáváno povolení k zaměstnání, o možnostech vstupu do pilotního projektu, a to speciálním dopisem, jenž jim budou předávat úřady práce při vydávání povolení k zaměstnání.

8 http://imigrace.mpsv.cz/download/vladni_usneseni_431.doc

- Vstupem Bulharské republiky do Evropské unie v roce 2007 nebo později se tento stát vyřazuje ze seznamu cílových států pilotního projektu a jeho občanům v něm se ukončuje účast.
- Pro účastníky pilotního projektu se zavádějí dobrovolné příspěvkové kursy českého jazyka.
- Kvóty na třetí projektový rok, tj. od 1. července 2006 do 30. června 2007 se stanoví následovně:
celková kvóta je 1000 míst, z nichž 600 osob z území České republiky (200 je vyhrazeno pro Ukrajinu) a 400 ze zahraničí (z toho 100 pro Ukrajinu)
- Zavádí se subkvóta 200 osob pro novou kategorii vymezenou body 5 až 7.

Výhody realizace projektu

- Vstup do projektu je vázán na sjednané zaměstnání v České republice, to znamená získání pracovního povolení, které vydává místní úřad práce a to vzhledem ke situaci na trhu práce. Zahraniční pracovník tímto nemůže získat pracovní místo, které by mohlo být obsazeno českým odborníkem.
- Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o vzdělané lidi, přispěje tento projekt k ekonomickému a znalostnímu rozvoji a bude řešit již v dnešní době chybějící stav odborníků na trhu práce, co bude mít vliv i na pokračující příliv zahraničních investic.
- Odborníci pomohou částečně řešit nepříznivý demografický vývoj v ČR tj. stárnutí obyvatelstva a z toho plynoucí krizi důchodového systému, protože se ráta se i zapojením rodiny účastníka projektu.
- Přistěhovalectví taktéž zvyšuje potenciál pracovních sil, zvyšuje poptávku a podněcuje hospodářský růst.
- Projekt pozitivně působí i na kontrolní mechanismy úřadů práce a cizinecké policie.

Tabulky⁹

Tabulka 28 Účastníci pilotního projektu "Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků"
podle charakteru profesí (k 31.12.2005)

typ profese	abs.	%
technické	65	19
informační technologie	31	9
zdravotnické	27	8
právní	2	1
umělecké	14	4
administrativní	31	9
manažer	29	9
vědecký pracovník	17	5
jiné	124	36
celkem	340	100,00

Pramen: MPSV, výpočet VÚPSV Milada Horáková

⁹ Milada Horáková, Mezinárodní pracovní migrace v ČR, Bulletin č. 16.

T a b u l k a 31 Účastníci pilotního projektu "Aktivní výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků"
podle státního občanství a výše dosaženého vzdělání (k 31.12.2005)

státní občanství/ dosaženého vzdělání	stupeň	střední odborné bez maturity	střední všeobecné s maturitou	střední odborné s maturitou	vyšší odborné	bakalářské	vysoko- školské	doktorát	celkem
Bělorusko		4	5	10	0	5	40	1	65
Bulharsko		4	15	77	12	8	45	10	171
Chorvatsko		0	1	2	0	2	1	0	6
Kazachstán		1	5	10	2	0	15	0	33
Moldavsko		5	2	5	1	3	6	1	23
Srbsko a Černá Hora		0	0	2	0	0	4	0	6
absolventi SŠ v ČR s různým občanstvím		0	0	1	0	0	0	0	1
absolventi VŠ v ČR s různým občanstvím		0	0	0	0	10	17	8	35
celkem		14	28	107	15	28	128	20	340

Pramen: MPSV

Tento projekt byl významný tím, že se stal prvním podobným nástrojem řízené imigrace. Avšak jeho výsledky (340 účastníků za první tři roky jeho trvání) nelze označit za adekvátní k potřebě českého trhu práce. Důvod pro tyto výsledky je náročnost výběrového řízení. Tento program je zacílený na dlouhodobé usídlení imigrantů vyžadující náročnější kritéria. Nástroje cílené na krátkodobou imigraci podle potřeb ekonomiky dosud chybí. Aktivní imigrační politika má koncepci, avšak převedení do praxe konkrétními změnami v klasických nástrojích a tvorba nestandardních programů doposud chybí.

Určitou změnu představuje proklamace současné vláda ČR (jmenovitě ministra průmyslu a obchodu Římana). Ta v dubnu 2007 prohlásila, že chce od roku 2007 zahájit podle německého či irského vzoru projekt zelených karet pro nedostatkové profese (hovoří se především o programátorech a svářečích). Tento projekt dle informací MPO¹⁰ má umožnit požadovaným pracovníkům (Jedná se o tři kategorie: vysoce kvalifikovaní odborníci ve vysokoškolských profesích, kvalifikovaní odborníci v nedostatkových profesích, klíčový řídicí personál firem) umožnit zvláštní a zrychlený vízový režim pro zahraniční pracovníky na dobu dvou let a na jedno zaměstnání. Po době dvou let lze žádat o trvalý pobyt. Řízení by mělo probíhat na základě bodového systému (vzdělání, praxe, budoucí plat a jazyková vybavenost), který by již neměl být tak přísný (např. v otázce znalosti češtiny zvláště pak u dělnických profesí by bodové ohodnocení nemělo být příliš přísné).

Závěr

Z první části seminární práce vyplývá, že migrace se stává fenoménem, který ovlivňuje, se zvyšující se tendencí, ekonomické a společenské dění České republiky. Migrace zvláště pak imigrace, jak naznačuje vývoj v číslech, úzce souvisí s růstem blahobytu. Roste-li rozdíl mezi mzdami v ČR a v jiných státech, lze předpokládat i nárůst počtu lidí ochotných pracovat a žít v České republice. Imigrace je tedy fenomén, který existuje nezávisle na tom zda je společností případně vládou žádán či nikoliv. V této situaci je vzhledem k relativně rychlému hospodářskému růstu i Česká republika. Otázka je, jak se k této situaci stát a společnost postaví.

¹⁰ www.businessinfo.cz – Zelené karty otevrou český pracovní trh kvalifikovaným odborníkům ze zahraničí.

Reprezentace ČR ze svých pragmatických ekonomických důvodů uvedených v druhé části práce, ale i z důvodu podřízení se trendu v celé EU v rámci zvyšování konkurenceschopnosti a mobility pracovních sil, vykročila směrem aktivní imigrační politiky. Tento krok byl zatím realizován jedním relativně méně úspěšným projektem a v současnosti je avizován slibně vypadající systémem zelených karet. Imigrační projekty však nemohou tvořit základ aktivní imigrační politiky. V tomto smyslu by mělo dojít i ke změnám v klasických nástrojích imigrační politiky, které si na rozdíl od imigračních projektů zachovávají ochránářský charakter.

Jak vyplývá z druhé části seminární práce, vízová procedura je pro cizince, který by chtěl v ČR pracovat a žít nejen časově, ale i finančně náročná. Každoroční obnovování víza je dle nastavení zákona velmi zdoluhavé, ale hlavně nejisté. Hlavní kritický bod je právní nejistota cizince pramenící z cizineckého zákona. Jak bylo řečeno, neexistuje právní nárok na udělení víza a ani nejsou vyjmenovány podmínky, za kterých lze očekávat udělení víza. Situace nejistoty je pro cizince často velmi frustrující. Další kritický bod je institucionální řešení migrace. Jak z druhé části seminární práce vyplývá, je za proceduru vízové politiky odpovědná cizinecká policie. Cizinecká policie je však spíše ochranná složka, která by se měla zabývat nelegální migrací, jejíž přístup k žadatelům o vízum, je spíše autoritativní než klientský. Všechny uvedené problematické body pak často cizince tlačí do nelegálního pobytu a zaměstnání – ochránářský charakter je často kontraproduktivní. Tento závěr vyplývá z Analýzy postavení cizinců dlouhodobě žijících v ČR od Ivana Gabala (www.migrace.cz).

Chce-li ČR využívat pozitivních přínosů imigrace, musí změnit přístup v rozsáhlejší podobě. Jako možné změny lze navrhnout změny v cizineckém zákoně – zkrácení lhůt, jasnou definici podmínek pro prodloužení víza a institucionální změnu (přesun kompetence od cizinecké policie k nepolicejní instituci). Tyto změny je třeba doprovázet tvorbou koncepce integrace cizinců, která by předcházela možným společenským problémům.

Pohlédneme-li na pracovní imigraci ze zjednodušeného ekonomického pohledu tvoří cizinci na trhu práce nabídku a české firmy poptávku. Z uvedených příkladů vyplývá, že existuje převis poptávky nad nabídkou a legislativa vytváří omezení, které brání tento rozdíl dorovnat. Do pohledu na imigraci je tedy třeba vždy vedle bezpečnostních a společenských hledisek zahrnout důležitý ekonomický aspekt. Problémům v otázce nedostatku pracovních sil a konkurenceschopnosti čelí však téměř všechny evropské státy a je tedy na českém politickém zastoupení, jaké nabídne cizincům podmínky, aby svůj lidský potenciál přenesly právě do ČR.

Literatura

- [1] BORJAS, George. *The Impact of Immigration on the Labor Market*, Harvard University, 2006. http://www.jvi.org/fileadmin/jvi_files/Warsaw_Conference/Papers_and_Presentations/Borjas_paper.pdf
- [2] Český statistický úřad, <http://www.czso.cz/>
- [3] Demografický informační portál, <http://www.demografie.info/>
- [4] Eurostat <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>
- [5] HORÁKOVÁ, Milada, Mezinárodní pracovní migrace v ČR, *Bulletin č. 16*.
- [6] Integrovaný portál Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, <http://portal.mpsv.cz/>

- [7] KABELEOVÁ, Hana, Vliv mezinárodní migrace na české hospodářství, 2003, http://migraceonline.cz/clanky_f.shtml?x=165778
- [8] Nejsou lidi, článek v periodiku *Ekonom* 26. 4. 2007–2. 5. 2007, č.17
- [9] Německý statistický úřad, <http://www.destatis.de/>
- [10] RABUŠIC, Ladislav, Jaká je imigrační politika?, FSS Masarykova Univerzita, ze serveru www.migraceonline.cz
- [11] Server Ministerstva práce a sociálních věcí o integraci cizinců, <http://www.cizinci.cz/>
- [12] Server Multikulturního centra Praha o mezinárodní migraci, <http://www.migraceonline.cz/>
- [13] Server Pilotního projektu Ministerstva práce a sociálních věcí, <http://imigrace.mpsv.cz>
- [14] Za prací do Česka, publikace organizace Člověk v tísni, <http://www.migraceonline.cz/doc/brozura.pdf>